

*BILDUNGSROMAN CHARACTER IN THE MEMOIRS OF TIMOTEI CIPARIU,
ION CREANGĂ AND LUCIAN BLAGA*

Simona Oarga (Pintea)

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: Following a suggestion from the history of literature, the study we propose aims to draw a parallel between Cipariu Timothy's Memoirs, Ion Creangă's and Lucian Blaga's. The Bildungsroman character of these writings left as a legacy of literature by these illustrious writers of Romanian culture is the red thread running through our approach and gives it unity.

Memoriile or Început de autobiografie of Timotei Cipariu correspond to the rise of the species in our literature, but which remain unknown until close to our days. Instead, Amintirile of Creangă, with their charm and humour, conquered the public and continues to have a great popularity. Finally, Hronicul și cântecul vârstelor of Lucian Blaga is a sample of maturity of Romanian memoirs combined with philosophical meditation. Clearly, we face three different approaches of personal history, brought now through the author's writing and designed for the future. The Parallel perspective on them has a double purpose: on the one hand to outline their peculiarities which individualize them within the species, and on the other hand to highlight their place in the Romanian memoirs.

Keywords: bildungsroman, memoirs, autobiography, the parallel interpretation, evolution.

Preluat din limba germană termenul *bildungsroman* indică din punct de vedere literal acel „roman care prezintă procesul de formare a unui caracter”¹, iar într-un sens mai larg orice scriere în proză ce are în centru tema inițierii în viață, a maturizării unui personaj”² și care prezintă procesul de formare a personalității eroului principal sub influența experienței directe „o foaie imaculată pe care viața urmează să își pună amprente decise”³.

Ne-am oprit atenția asupra a trei scrieri din cadrul literaturii române care prezintă evoluția sau devenirea a tot atâtea personaje în personalități marcante ale culturii naționale.

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București, Editura Univers enciclopedic, 1998, p. 98.

² Camelia Mureșanu, *Dicționar de termeni literari*. Ediția a II-a, București, Editura Klim, 2005, p. 32.

³ Petru Mihai Gorcea, *Structură și mit în proza contemporană (eseu despre destinul literar al «generației șaizeci»)*, București, Editura Cartea Românească, 1982, p. 62.

Este vorba despre *Începutul de autobiografie* sau *Memoriile*⁴ lui Timotei Cipariu care descoperă copilăria și adolescența acestuia până la plecarea la Școlile din Blaj în raport strâns cu familia, cu satul, cu obiceiurile și datinile locale; de *Amintirile din copilărie*⁵ ale lui Ion Creangă care îl înfățișează pe Nică a lui Ștefan a Petrei *de când a făcut ochi* până când pleacă la Școala de catiheți de la Socola; în sfârșit, de *Hronicul și cântecul vârstelor*⁶ a lui Lucian Blaga care „își recrează copilăria, adolescența și tinerețea până în pragul încheierii studiilor superioare”⁷.

Memoriile cipariene, primele apărute în ordine cronologică, sunt considerate un adevărat roman autobiografic, „un hronic și cântec al vârstelor ce prevestește nu numai paginile lui Creangă și Blaga, ci și proza lui Agârbiceanu”⁸, încărcat de nostalgia anilor petrecuți în sânul familiei și în satul natal, surprinzând o societate „a cărei «sumă» intelectuală se cifra în perimetrul tradițiilor (datine, obiceiuri), a credinței (în respectul unei etici, a moralei creștine), bântuită totuși de superstiții, de eresuri”⁹. Toate acestea pot constitui „**paralele convingătoare**”¹⁰ în ilustrarea caracterului bildungsroman al operelor în discuție, construit din anumite tehnici specifice care se observă atât la nivelul textului cât și al narațiunii: evaziunea în trecut, nostalgia amintirilor, relatarea la persoana întâi, caracterul real al scriiturii, portretul, autocaracterizarea. În același timp caracterul bildungsroman al acestor trei scrieri constituie firul roșu care străbate și dă unitate abordării noastre.

Lectura paralelă sau apropierea *Memoriilor* cipariene de *Amintirile* lui Creangă s-a impus „de la sine”¹¹ cum observă istoricul literar Mircea Popa. Deși le-au anticipat cu aproximativ două decenii, nu le-au putut concura niciodată în ce privește popularitatea, cu toate că „sunt cele mai reușite pagini literare ale lui Timotei Cipariu”¹². Astfel că „într-o vreme în care memorialistica are de regulă subiecte mari și istorice, aceste neînsemnate aventuri

⁴ Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, în „Cultura Creștină”, Blaj, Tipografia Seminarului, anul XX, nr. 5-6, nr. 7-8, 1940.

⁵ Ion Creangă, *Povești, povestiri, amintiri*. Cuvânt înainte de Domnica Filimon, București, Editura Ion Creangă, 1987.

⁶ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*. Ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Ion Bălu, București, Editura Ion Creangă, 1984.

⁷ Ion Bălu, *Elevul Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*. Ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Ion Bălu, București, Editura Ion Creangă, 1984, p. 7.

⁸ Ion Buzași, *Timotei Cipariu – scriitorul*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2005, p. 44.

⁹ Timotei Cipariu, *Scientia litterarum*. Ediție, prefață, micromonografii, comentarii, note enciclopedice, glosar, indici, bibliografie de Stela Toma, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu”, 2004, p. 340.

¹⁰ Ion Buzași, *op. cit.*, p. 44.

¹¹ Mircea Popa, *Timotei Cipariu, ipostazele enciclopedistului*, București, Editura Minerva, 1993, p. 116.

¹² Ion Buzași, *op. cit.*, p. 79.

copilărești le anticipă izbitor [...] pe ale humuleșteanului: o copilărie plină de farmecul gesturilor simple, emoționante în ele însele”¹³. Acestea le poate fi adăugat *Hronicul* lui Blaga.

Caracterul bildungsroman al unei opere scoate în evidență arhitectura textului, modalitatea în care textul este țesut și care se concentrează în primul rând pe protagonist sau narator. Astfel, la vârsta maturității, nostalgia este cea care îi provoacă talentul de povestitor, la întoarcerea spre vârsta fericită a copilăriei și la evocarea acesteia din perspectiva maturității. Astfel toate faptele, evenimentele și întâmplările sunt reliefate din prisma amintirilor, cele care fac să se audă vocea interioară a autorului. Ajunși la vârsta maturității, Cipariu și Creangă încep să-și scrie opera în jurul vârstei de 40 – 50 de ani, adică 1855, respectiv 1881. Primul dintre aceștia este mânat de dorința aprigă de a dezvolta și înnoi literatura națională prin inaugurarea unor noi specii literare, în timp ce al doilea este încurajat de bunul său prieten, poetul nepereche, Mihai Eminescu. La rândul său, Lucian Blaga termină primul volum din *Hronicul și cântecul vârstelor* în anul 1946 pe când avea 51 de ani, inspirat de „*Poezie și adevăr*, a lui J. W. Goethe”¹⁴.

Timul amintirii sau evadarea în trecut

Bucuria creației a dat naștere unui „*tim al amintirii* ce leagă faptele între ele”¹⁵ și provoacă evaziunea în trecut, în „spațiul predilect de existență al creatorului”¹⁶, transformându-l pe autor într-un *călător* atât spre faptele și evenimentele petrecute cândva demult, dar și spre trăirile și sentimentele sinelui „pe care el le poate reprezenta cel mai bine”¹⁷, oscilând astfel între subiectiv și obiectiv. La acestea se afiliază diversele formule prin care se invocă vocea interioară a autorului pentru a se face auzită și implicit cunoscută. Simplitatea și delicatețea formulilor lui Cipariu ce devin mărci ale subiectivității scot în evidență memoria fidelă a acestuia „Cu câtă dulceață mi-aduc aminte...”, „Mi-aduc aminte...”, „Și io, care-mi aduc aminte...” sunt completate de o evidentă dorință de a se distinge prin aceasta de alții la Creangă „Stau câteodată și-mi aduc aminte”, „Nu știi alții cum sunt, dar eu...” pentru ca apoi la Blaga să se transforme într-o împletire armonioasă a cuvintelor „Începuturile mele stau sub semnul...” „Îmi aduc aminte cu satisfacție...” „Mă opresc ca să-mi amintesc...”. Toate aceste

¹³ Nicolae Manolescu, *Prima autobiografie românească*, în „Ateneu”, nr. 7, 1989, p. 9.

¹⁴ Ion Bălu, *Elevul Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, pp. 7-8.

¹⁵ Ioan Holban, *Literatura subiectivă I. Jurnalul intim. Autobiografia literară*, București, Editura Minerva, 1989, p. 187.

¹⁶ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 14.

¹⁷ *Ibidem.*

formulări indică întoarcerea în timp prin intermediul amintirii sau al memoriei și dezvăluie o căutare a originilor prin care autorul își reconstituie propriul său drum, propria sa devenire alcătuită din acele fapte care merită să fie relatate întrucât au avut un rol în formarea sa. Acest aspect oferă textului autenticitate.

Într-un atare context, se remarcă mai întâi fragmentele autobiografice ale lui Cipariu considerate a fi „proză curată, cu iz de bucoavnă și carte veche”¹⁸. Acestea dobândesc o valoare și mai mare dacă se adaugă faptul că stau la începuturile *speciei* memorialistice, întrucât prin ele autorul „a cucerit o zonă necunoscută încă din misteriosul tărâm al literaturii în vreme ce posteritatea va descoperi fapte demne de interes *public și fiziologic*”¹⁹. Memoriile propriu-zise sunt „scrieri care consemnează o experiență proprie, acțiunile trăite de autorul însuși”²⁰ și intră în sfera literaturii deoarece de aici se naște plăcerea de a povesti, care „se împletește la scriitorii memorialiști cu plăcerea de a-și aminti”²¹ fixând astfel fapte, evenimente, locuri, oameni, care nu pot fi trecute cu vederea. Scriitorul Cipariu, plin de imaginație, povestește și judecă în același timp, pătrunzând astfel într-un orizont al literaturii aflată într-o „vârstă de creștere, vârstă juvenilă, a elanurilor aurorale, a exaltărilor și contraindicațiilor de tot felul și, mai presus de orice, a participării la Istorie”²². Prin impunerea unei noi specii literare contribuie astfel la valorificarea și dezvoltarea spiritului cultural, artistic, dar și patriotic într-o epocă ce „reprezintă vârsta constituirii depline a literaturii noastre naționale, pe fondul unui etnicism cultural de esență latină”²³. Așadar, pornind de la propriile sale amintiri cărora le dă un caracter artistic, Cipariu recompune piesă cu piesă o lume întregă, cu oameni, obiceiuri și credințe „un univers arhaic, cu evenimente și datini bine rostuite, o lume a trudei, dar a înțelegerii superioare a rostului existențial în perpetuarea tradițiilor și a ființei neamului dincolo de vicisitudinile clipei și asupririle istoriei”²⁴. În cazul lui Creangă, *evadarea în trecut* reînvie, cu mult umor, mai ales *năzdrăvăniile lui Nică*, inconfundabile și desăvârșite prin caracterul lor pur copilăresc și hazliu. La Blaga, *timpul amintirii* nu este o simplă „retrospectivă autobiografică, în sensul strict al cuvântului, ci meditează la cristalizarea personalității sale intelectuale, prin intermediul unei narațiuni confesive, a unei povestiri ...”²⁵.

¹⁸ *Ibidem*, p. 123.

¹⁹ Ioan Holban, *op. cit.*, p. 20.

²⁰ G.G.Ursu, *Memorialistica în opera cronicarilor*, București, Editura Minerva, 1972, p. 5.

²¹ *Ibidem*.

²² *Aleksandri și literatura pașoptistă*. Antologie comentată de Florea Firan și Constantin M. Popa, Craiova, Editura Scrisul Românesc Fundația, 2008, p. 5.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 116.

²⁵ Ion Bălu, *Elevul Lucian Blaga*, în *Lucian Blaga, Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 8.

Între fragmentele memorialistice, *Început de autobiografie* a lui Timotei Cipariu titlu dat de Ștefan Manciulea, sau *Memoriile* cum corectează Maria Protase, ocupă un loc aparte, constituie „adevărata operă, probabil prima de la noi, cu un deceniu înaintea celei lui Aricescu”²⁶. Cu astfel de gânduri pornește și Cipariu în *călătoria* sa printre faptele și evenimentele trecutului său, influențat de tendințele epocii pașoptiste, creând astfel „un mic roman autobiografic, un fel de Bildungsroman”²⁷. Cipariu este convins că memoriile vieții sale constituie o specie nouă în literatură, echivalând „inițiativa cu însuși actul de constituire al genului, în accepțiunea sa modernă la români”²⁸. Este evident faptul că prin oferirea vieții sale ca model dorește să trezească spiritul conașionalilor și să creeze astfel literatură. Această scriere trebuie să aibă un caracter original precum a lui C. A. Rosetti, Hașdeu sau Titu Maiorescu.

Nostalgia sau unde ești copilărie?

Sentimentul care a stat la baza nașterii acestor pagini memorialistice este nostalgia, izvorâtă din dorința de „întoarcere spre izvoare, ca o compensație la vitregia vremurilor”²⁹ și care transpare atât în limbajul autorilor, cât și în formulele prin care invocă trecutul. La Creangă, acesta se manifestă prin „unde joviale”³⁰, la Cipariu nostalgia este de natură „gravă, solemnă”³¹, iar la Lucian Blaga este meditație care încearcă să dezlege tainele vieții sale prin simbolistica *cântecului vârstelor*³². Autobiografia „plină de intensă poezie”³³ a acestui mare gânditor al neamului nostru, și el produs al Ardealului, conține un farmec aparte dat de simplitatea conceperii, dezarmând cititorul prin naivitatea ce respiră din rândurile cărții. Observăm, ca fiind comun celor trei autori, faptul că *amintirile* ce le inundă sufletul și întreaga ființă îi copleșește. Prin urmare, scrierile acestora dobândesc un profund caracter melancolic.

Nostalgia influențează și scopul cu care memoriile sunt scrise. Bunăoară, Cipariu scrie, cum mărturisește încă din primele pagini ale *Memoriilor* sale: „De mult mi-am fost propus să încep a scrie o specie de memoriu din viața mea, și din cele ce am ajuns și cunoscut eu; nu că doară acestea ar fi cu totul demne de neuitat, cu toate că vor fi intrânsele unele nu numai de

²⁶ Nicolae Manolescu, *Prima autobiografie românească*, p. 8.

²⁷ Ion Buzași, *op. cit.*, p. 43.

²⁸ Maria Protase, *Studiu introductiv*, la *Jurnal*, p. 6. Ideea este subliniată și de Ion Buzași, *Timotei Cipariu - scriitorul*, p. 43.

²⁹ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 115.

³⁰ Ion Buzași, *op. cit.*, p. 79.

³¹ *Ibidem*.

³² Ion Bălu, *Elevul Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 9.

³³ Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române (De la 1900 până la cel de al doilea război mondial)*, vol. II, București, Editura Minerva, 1972, p. 429.

interes istoric, ci chiar și filologic, ci ca să dau de se poate oareșcare impuls conaționalilor mei la asemeni scrieri originale, a căror preț la toată [în]tâmplarea pentru istoria și literatura popoarelor [este] prea însemnat, și iarăși pentru ca oarecum prin atare scrisoare lăsată poporului meu, de va merita a fi consultată când și când, mă voi vedea nu de tot a fi mort și după moarte-mi, ci sufletul meu încă va via întru acest popor, [pe] care Providența mi-l-a asemnat ca să-mi fie pe pământ părinte și frățietate, și de care nice după moarte-mi nu voi a mă despărți”³⁴. Nostalgia poate fi remarcată nu numai raportat la trecut, ci și la viitor. Așa cum în trecut a fost legat de familia, de satul natal, de neamul său, oferind „o percepție vie a lumii trăite”³⁵ cu datinile și obiceiurile locale, cu credințele și superstițiile ei populare și care a avut un rol în formarea sa ca om, tot astfel, prin faptul că așează în scris unele din aceste amintiri care au contribuit la transformarea sa, țintește să rămână în memoria vie a neamului său. Sunt evidente aici nostalgia și melancolia.

Pe de altă parte, Creangă încearcă în *Amintirile din copilărie* surprinderea „ritmurilor existenței eului narator și ale eului erou”³⁶. Se evidențiază limbajul cu caracter umoristic din care totuși răzbate nostalgia pe care o simte în anumite momente: „Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre, pe când începusem și eu, dragăliță-Doamne, a mă rădica băiețuș la casa părinților mei, în satul Humuleștii, din târg drept peste apa Neamțului; sat mare și vesel, împărțit în trei părți care se țin tot de una: Valea Satului, Delenii și Bejenii”³⁷. În privința lui Lucian Blaga, întoarcerea spre originile sale, anii copilăriei și adolescenței, coincide cu o cunoaștere de sine: „Cartea cuprinde trecutul meu citit în palma mea de poetul din mine. Vezi Tu prin urmare că nu s-ar putea pretinde că ar fi o carte de «amintiri». De aceea acest cuvânt nu apare nici măcar într-un subtitlu bănuț, dar inexistent”³⁸. Folosind o narațiune confesivă, filosoful din Lancrăm, reconstituie fragmente din anii copilăriei petrecuți în sânul familiei sau la școală, cu scopul de a identifica formarea staturii sale intelectuale și spirituale, îmbibate de evidente accente melancolice.

Eul interior și autocaracterizarea

Amintirile lui Creangă nu sunt decât rememorările unui adult copleșit de aduceri-aminte, pe care însă nu le oferă cronologic, ci sub influența memoriei afective. Astfel,

³⁴ Timotei Cipariu, *Jurnal*, p. 29.

³⁵ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 113.

³⁶ Ioan Holban, *op. cit.*, p. 186.

³⁷ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 190.

³⁸ Ion Bălu, *Elevul Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul...*, p. 8.

descoperă prin modalitatea narativă de relatare la persoana întâi „un mijloc de a-și exprima ființa interioară, experiența omului și personalitatea artistului, ce se întâlnesc în actul scrisului”³⁹. Pe măsură ce scrie opera, alăturând secvență cu secvență, își creează propriul eu, dar și perspectiva narativă subiectivă ce evocă năzdrăvăniile copilului neastâmpărat, dornic să se joace și să-și trăiască în deplină libertate de mișcare copilăria, ceea ce nu găsim la copilul Timotei Cipariu. Acesta din urmă este mult mai rezervat, mult mai ascultător „Frate-meu era june, eu eram prunc, și fieștecare urmam petrecerile sale”⁴⁰. De cealaltă parte în *Hronicul și cântecul vârstelor* asistăm la „istoria formării structurii spirituale a lui Blaga”⁴¹ sau „autobiografia formării omului, gânditorului și artistului”⁴², în mod esențial o descoperire de sine sau a propriului eu interior.

Perspectiva asupra propriei persoane este mult mai săracă dacă este scoasă din contextul în care se mișcă și se transformă. Autorii noștri își descoperă eul interior în strânsă legătură cu lumea în care devin conștienți de propria existență. De exemplu, în cazul Cipariu: „Copilul crește într-un sat mitic și folcloric”⁴³ încărcat cu datini și obiceiuri dintre cele mai frumoase, menținute vii în mintea sa datorită vocii mamei sale, care nu înceta să-și educe zi de zi pruncii și să le povestească basme și să le cânte balade, învățate de la „buna mea”, impregnându-i astfel dragostea față de neam și față de originile sale rurale. Copilul Cipariu este părtaș la viața satului, la tradițiile sale, la realitățile vremii, dintre care amintim: pregătirea de sărbători, hora satului, participarea la Sfânta Liturghie duminică și în zi de sărbătoare, rostirea rugăciunii în familie și altele. „În sat era datina, ca vara în toate duminicile și sărbătorile după ameazi, feciorii și fetele să se adune într'un loc, sau într'altul se joace și să-și petreacă”⁴⁴. Preocupările și îndeletnicirile oamenilor sunt surprinse și împărtășite și de Ion Creangă, care se simte mândru de sătenii săi „Ș-apoi Humuleștii și pe vremea aceea nu erau numai așa un sat de oameni fără căpătâi, ci sat vechi răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului: cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mândre, care știau a învăța și hora, dar și suveica, de vuia satul de vătăle în toate părțile; cu biserică frumoasă și niște preoți, și dascăli, și poporâni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor”⁴⁵. În mintea și sufletul copilului Blaga, satul primește conotații noi, în

³⁹ Ioan Holban, *op. cit.*, p. 186.

⁴⁰ Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, în „Cultura Creștină”, Blaj, Tipografia Seminarului, anul XX, nr. 5-6, 1940, p. 327.

⁴¹ George Gană, *Opera literară a lui Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Chișinău, Editura Hyperion, 1993, p. 31.

⁴² Ion Rotaru, *op. cit.*, p. 429.

⁴³ Ion Buzași, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁴ Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, nr. 5-6, p. 327.

⁴⁵ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 190.

mijlocul acestei lumi el *palpită* când de mirare când de spaimă, deslușind „o zonă de minunate interferențe: aici realitatea cu temeierile ei palpitate se întâlnea cu povestea și cu mitologia biblică ce-și aveau și ele certitudinile lor”⁴⁶. Vechimea locurilor și clădirilor îl sperie pe Blaga, iar într-o închipuire cutremurată evocă „Orășelul Sebeș-Alba, de-o înfățișare în parte medieval-germană, în parte tipic burgheză, izbutea, azi puțin, mâine puțin, să mă lege de ale sale colțuri, făpturi și priveliști. Mai mult de jumătate din populație era românească, dar atmosfera ce se răspândea din centru se datora burgheziei săsești cu așezările ei seculare. Aspecte și duhuri cu totul opuse se întâlneau uneori în compromisuri firești, ce împrumutau urbei un farmec bastard”⁴⁷.

Autocaracterizarea ne oferă posibilitatea de a pătrunde în profunzimea sufletească a celor trei scriitori, descoperind propria lor concepție și viziune, atât despre sine cât și despre lume. „Cu totul altă stuctură și cultură sufletească”⁴⁸ are Cipariu, care e asemenea unui copil cuminte, rezervat, „prematurizat”⁴⁹ și autodidact, care nu se regăsește în personajul zburdalnic a lui Nică, ce „avea cu totul altă fire”⁵⁰, fără gânduri, fără responsabilități, liber să-și trăiască vârsta cea mai frumoasă a vieții: „Și eu eram vesel ca vremea cea bună și sturlubatic și copilăros ca vântul în tulburarea sa”⁵¹. Viitorului preot, Cipariu, îi „lipsesc întâmplările năstrușnice, năzdrăvăniile”⁵² și conferă faptelor și întâmplărilor relatate prudență, prevestindu-i parcă ipostaza de împătimit al cărților și al studiului prin care culege „rodul propriilor ambiții și eforturi”⁵³: „Ci și eu, pre cât îmi aduc aminte, toată voia le îplineam, nici îmi aduc aminte ca părinții mei să mă fi bătut, au muștrat măcar decât odată”⁵⁴. O fire asemănătoare este și cea a gânditorului și filosofului Lucian Blaga, care dorea să-și cultive spiritul în scopul însușirii și stăpânirii diferitelor domenii ale cunoașterii umane⁵⁵: „Eram firav. Un pumn de țărână străvezie. Mă întrebam dacă voi răzbi cel puțin până în anii adolescenței, când voi putea să înțeleg și mesajul Poetului, al acestuia și al altora. Mă bântuia, pentru clipe, o îndoială cât privește puterea mea de viața. Cu gândul pierdut, îmi cercetam mâinile împotriva soarelui, îmi țineam degetele în sus ca niște țevi de orgă, și priveam. Zăream printre ele, c-o strângere de

⁴⁶ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, pp. 38-39.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 56.

⁴⁸ Nicolae Manolescu, *Prima autobiografie românească*, p. 8.

⁴⁹ Ion Buzași, *op. cit.*, p. 46.

⁵⁰ Timotei Cipariu, *Scientia litterarum*, p. 340.

⁵¹ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 207.

⁵² Ion Buzași, *op. cit.*, p. 44.

⁵³ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 16.

⁵⁴ Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, nr. 5-6, p. 327.

⁵⁵ Ion Bălu, *Elevul Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 11.

inimă, aurora sângelui rar și subțire”⁵⁶. Ca un revers al unei copilării plină de năzbâții, eroul Nică capătă conștiință de sine: „Ia am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de humă însuflețită din Humulești, care nici frumos până la douăzeci de ani, nici cuminte până la treizeci și nici bogat până la patruzeci nu m-am făcut. Dar și sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de când sunt, niciodată n-am fost”⁵⁷.

Dincolo de sânul familiei, întâlnirea cu școala înseamnă pentru eroii noștri o nouă etapă în devenirea lor. Pentru Nică, plecarea la școala de catiheți de la Socola a însemnat despărțirea cu greu și fără voința sa de satul natal și implicit de copilărie. Și pentru Blaga copilăria, cu năzbâții săvârșite alături de ceilalți copii din sat, a însemnat libertate, astfel cu greu își însușește scrisului și cititului, iar la vârsta de șase ani este nevoit să urmeze voia tatălui său de a începe școala, în timp ce pentru Cipariu contactul cu cartea a contribuit la aflarea scopului său în viață, descoperirea adevăratului sens al vieții sale, reprezentând astfel „episodul cel mai original din literatura noastră”⁵⁸: „Acea ardoare și nespūsă plăcere către cărți, de atunci îmi rămase nestinsă în toată viața mea până în aceste zile târzii în care scriu acestea: ea fu cauza principală a soartei mele”⁵⁹. În mod asemănător filosoful din Lancrăm este înfățișat ca având „capul plin de metafizică nemțească și o constituție psihologică cu totul aparte”⁶⁰, și o personalitate împărțită între extreme „tăcut și exploziv, în același timp, firav, delicat și plin de un vitalism exuberant, totodată, senzual și grav, deopotrivă”⁶¹.

Prin ochii de copil

Textul operelor este presărat pe alocuri cu mici portrete, ce aparțin oamenilor dragi din viața sa (bunici, părinți, fratele și prietenii) pe care îi admiră și de la care învață multe, realizate prin tehnica detaliului tocmai pentru a scoate în evidență caracterul real al scrierii.

Tehnica portretului aduce în prim plan familia și în special părinții, cărora atât Cipariu, cât și Creangă și Blaga le acordă o importanță deosebită. Timotei Cipariu creionează atât portretul tatălui: „Tatăl-meu era om de statură de mijloc ca și mine, căruia îi samăn încâtva, mai ales la dinți și la păr. [...] era om serios și aspru; multe necazuri ce le suferi în tinerețe, îl făcuse și mai mult. [...]”, cât și pe cel al mamei: „Maică-mea încă a fost muere de mijloc la

⁵⁶ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 58.

⁵⁷ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 227.

⁵⁸ Timotei Cipariu, *Scientia litterarum*, p. 341.

⁵⁹ Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, în „Cultura Creștină”, Blaj, Tipografia Seminarului, anul XX, nr. 7-8, 1940, nr. 7-8, p. 399.

⁶⁰ Ion Rotaru, *op. cit.*, pp. 429-430.

⁶¹ *Ibidem*, p. 430.

statură, ci întregă la gură până la moarte, și cu păr mult. [...] i-a fost soție credincioasă până la moarte, ea se nevoia a plini toate lipsele casei, a suferi chiar și maltratările nemeritate dela tatăl-meu, ași griji și ași crește pre fii, cu o amoare și dulceață nemăsurată și cu toate acestea niciodată nu-și pierdu voioșia, ce o caracteriza în toată viața ei”⁶².

Figura tatălui este îmbogățită cu noi linii de portret care reprezintă tot atâtea momente din devenirea copilului. Unul dintre ele este învățătura, iar tatăl este cel care i-a făcut cunoscute „buchile și a sloveni în vre-o trei-patru ierni”⁶³ până pe la vârsta de șapte ani, când reușește spre propria-i uimire să citească „ca și când mi s'ar fi luat o ceață de pe ochi”⁶⁴ primul său text dintr-o Bucoavnă românească intitulat *Crezul*. Momente ca acesta constituie transformarea copilăriei lui Cipariu într-o „vârstă a inițierii, a depășirii mediului natal cu tot ce-i putea oferi acesta, pentru a deveni conștient de propria-i individualitate”⁶⁵, cum de altfel singur mărtușește: „...cu începuturile învățătorei de carte, simțai a se face o strămutare mare în puterea și ideile mele cele copilărești. După ce începui a sti lege (ceti) cuvinte în cărți, cele lese făcură și făceau o impresiune afundă în cugetul meu, și eu, carelem-mi aduc aminte câte secături și nebunii făceam și vorbeam înainte de a învăța carte, mă aflai după aceea cu totul altul”⁶⁶. În mod similar și la Ion Creangă figura tatălui este prezentă și fermă în momentele importate legate de viitorul copilului. Ștefan a Petrei rostește răspicat despre viitorul fiului său: „Are să urmeze cum știm noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său”⁶⁷, preocupat fiind deopotrivă de soarta copiilor care rămân acasă și în mâinile cui lasă familia. Nu în ultimul rând, tatăl lui Lucian Blaga posedă o bibliotecă bine dotată, oferindu-i astfel copilului posibilitatea întâlnirii cu diverse cărți interesante și atrăgătoare: „Nu mai eram singur. Mă întâlneam cu cineva. Îmi confruntam gândurile cu ale unor semeni, cari gândiseră și ei la fel [...] mă vedeam în slujba unor criterii de cari se călăuzeau și alții”⁶⁸.

De aceleași completări portretistice se bucură și figura mamei, care este prezentă în educația lui Timotei Cipariu: ea este cea care îl duce la Școlile din Blaj, îi insuflă dragostea

⁶² Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, nr. 5-6, p. 327.

⁶³ *Ibidem*, nr. 7-8, p. 398.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Ion Buzași, *op. cit.*, p. 47.

⁶⁶ Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, nr. 7-8, p. 398.

⁶⁷ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 255.

⁶⁸ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 89.

pentru folclor⁶⁹; al cărei glas inconfundabil venea din „a patra dimensiune a spațiului”⁷⁰, cea care l-a vegheat cu băgare de seamă încă din primii ani de viață și care îi face cunoștință cu poveștile și basmele populare copilului Lucian Blaga; care „era în stare să torcă în furcă și să învâț mai departe. Și tot cihăia mama pe tata să mă mai deie undeva la școală ...”⁷¹.

* * *

Autorii acestor pagini, oameni ajunși la maturitate, evadează în propriul trecut, selectează întâmplări, fapte și evenimente pentru a-și descoperi și pentru a descoperi și altora parcursul lor formativ. Perspectiva omului matur capabil să analizeze și să prezinte elementele trecutului său care au contribuit într-un fel la fizionomia persoanei din prezent este dublată de perspectiva emoțională. Amintirea provoacă când nostalgie, când melancolie, când pe amândouă. De aceea, narațiunea este discontinuă, înregistrează selectiv evenimentele și persoanele reținându-le pe cele considerate mai însemnate și care au rămas vii în mintea și sufletul protagonistului.

De asemenea, faptul că relatarea are în centru pe însuși autorul ei, conferă autenticitate și credibilitate faptelor ce compun universul memorialistic. Astfel, prin intermediul amintirilor Cipariu, Creangă și Blaga re trăiesc momente unice, de neuitat din perioada de inițiere, pe o plajă temporală ce cuprinde copilăria și adolescența, etape hotărâtoare în modelarea lor ca oameni.

Maturizarea sau ieșirea din mitul copilăriei a însemnat împlinirea unei dorințe ascunse în sensul cunoașterii în cazul lui Cipariu, pierderea libertății și a zilelor cu joacă și voie bună în cazul lui Creangă și descoperirea misterelor lumii în cazul lui Blaga.

Lectura paralelă a acestor opere ne descoperă de fapt trei trasee de formare, devenire sau de cristalizare a unor personalități distincte. Cu toate că drumul fiecărui personaj urmează propria matcă, propriul destin, propria vocație, totuși toate trei au un numitor comun în caracterul bildungsroman.

⁶⁹ „Când eram prunc în toate serile, mai ales de iarnă când nopțile sunt lungi și muierile au mult de a toarce, maică-mea ședea până târziu torcând la foc, și de nu era altul eram eu lângă dânsa ascultând-o cântând cântecul lui Monu-tălhariul, a lui Petru din luncă, și alte mai multe care le-am uitat. Că nu-mi aduc aminte să o fi auzit cântând cântece lumești ca ale fetelor, precum nice nu i-s'ar fi căzut, și eu nici odată nu mă culcam până nu se culca mama oricât mă ruga. Precumcă nu știam ce valoare au asemeni cântări, încă și după ce am crescut mare, nu le-am știut prețui, să le adun din gura ei, ear când am știut a le prețui, acea gură armonioasă era amuțită subt pământ”, Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, nr. 7-8, p. 393.

⁷⁰ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 37.

⁷¹ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 195.

BIBLIOGRAFIE

1. *Alecsandri și literatura pașoptistă*. Antologie comentată de Florea Firan și Constantin M. Popa, Craiova, Editura Scrisul Românesc Fundația, 2008
2. *Dicționarul explicativ al limbii române* (în continuare *DEX*). Ediția a II-a, conducătorii lucrării acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche și dr. Mircea Seche, București, Editura Univers enciclopedic, 1998
3. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, Corespondența primită de la Constantin Papfalvi, Simion Mihali-Mihailescu, Timotei Cipariu și Alexandru Sterca Șuluțiu, coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain. Ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suciuc și Ion Buzăși, București, Editura Minerva, 1978
4. Bălu, Ion, *Elevul Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*. Ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Ion Bălu, București, Editura Ion Creangă, 1984
5. Blaga, Lucian, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Ion Bălu, București, Editura Ion Creangă, 1984
6. Buzăși, Ion, *Timotei Cipariu – scriitorul*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2005
7. Cipariu, Timotei, *Scientia litterarum*. Ediție, prefață, micromonografii, comentarii, note enciclopedice, glosar, indici, bibliografie de Stela Toma, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu”, 2004
8. Idem, *Opere I*. Ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, Introducere de Gavril Istrate, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987
9. Idem, *Jurnal*. Ediție îngrijită, prefață, note și glosar de Maria Protase, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972
10. Creangă, Ion, *Povești, povestiri, amintiri*. Cuvânt înainte de Domnica Filimon, București, Editura Ion Creangă, 1987
11. Gană, George, *Opera literară a lui Lucian Blaga*, în Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Chișinău, Editura Hyperion, 1993
12. Gorcea, Petru Mihai, *Structură și mit în proza contemporană (eseu despre destinul literar al «generației șaizeci»)*, București, Editura Cartea Românească, 1982
13. Holban, Ioan, *Literatura subiectivă I. Jurnalul intim. Autobiografia literară*, București, Editura Minerva, 1989

14. Iorga, Nicolae, *Oameni care au fost*. Ediție îngrijită, prefață și note de Ion Roman, București, Editura pentru literatură, 1967
15. Iordan, Iorgu, *Studii despre Ion Creangă*. Vol II, București, Editura Albatros, 1973
16. Manciulea, Ștefan, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, în „Cultura Creștină”, Blaj, Tipografia Seminarului, anul XX, nr. 5-6, 1940
17. Idem, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, în „Cultura Creștină”, Blaj, Tipografia Seminarului, anul XX, nr. 7-8, 1940
18. Manolescu, Nicolae, *Prima autobiografie românească*, în „Ateneu”, nr. 7, 1989
19. Mureșanu, Camelia, *Dicționar de termeni literari*. Ediția a II-a, București, Editura Klim, 2005
20. Popa, Mircea, *Timotei Cipariu, ipostazele enciclopedistului*, București, Editura Minerva, 1993
21. Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române (De la 1900 până la cel de al doilea război mondial)*, vol. II, București, Editura Minerva, 1972
22. Ursu, G.G., *Memorialistica în opera cronicarilor*, București, Editura Minerva, 1972